

Vellykket Sisyfosarbeid

BOKOMTALE: Stein Rafoss, en av oversetterne av første bok av Marx' Kapitalen, skriver om Harald Minkens nye oversettelse av Kapitalens andre bok.

Av Stein Rafoss

I den første norske oversettelsen av *Kapitalen* hvor Bok 1 kom ut fra 1930 av på Fram forlag, og hvor Bok 2 og Bok 3 fulgte i løpet av 30-åra, står Erling Falk oppført som eneste oversetter. Men vi vet fra Trygve Bulls bok om Mot Dag at denne oversettelsen langt på vei var et stort felles prosjekt, hvor oppimot et tyvetalls av Mot Dags medlemmer til tider var med på oversettelsen. Jon Elster forteller dessuten til Ståle Holgersen (Gnist 2018 nr 3) at hans far, Torolf Elster, måtte oversette hele bind 2 for Falk. Men all produsert tekst gikk gjennom Falks hender, ble bearbeidet og publisert i hans navn. Da jeg for noen år siden fikk høre at Harald Minken hadde begynt å oversette Karl Marx' *Kapitalen Bok 2*, tenkte derfor jeg at dette er det vel ikke mulig for én person å gjøre som dugnadsarbeid på fritida. I arbeidet med oversettelsen av Bok 1 av *Kapitalen* for forlaget Oktober var vi *tre* personer (Erling Kielland, Tom Rønnow og meg) som arbeidet med full betaling. Men Minken har vist en bemerkelsesverdig stahet og utholdenhet, og er nå kommet i mål med oversetterprosjektet sitt.

Da jeg ble kjent med Minken i Sosialistisk Studentlag og på Filosofisk institutt på Blindern i 1960-åra, hadde vi en felles interesse for blant andre [Wittgenstein](#) og [Marx](#). Minken studerte omsider sosialøkonomi og ble cand. oecon. og ansatt som forsker på Transportøkonomisk institutt. De siste 17 årene har han publisert godt over 20 artikler, noe som viser at Minken er en erfaren og dyktig økonom.

Om å oversette Marx

Når man skal oversette faglitteratur, må man beherske både faget og originalspråket. Min erfaring med oversettelser er dessuten at det nesten er aller viktigst å beherske det norske språket.

Undertittelen i både bok 1, 2 og 3 er: «Kritikk av den politiske økonomien». Minken (i likhet med Erling Falk) har unnlatt å oversette denne undertittelen, uvisst av hvilken grunn. Heldigvis er dette den eneste utelatelsen jeg har registrert. For øvrig har han fulgt sitt prinsipp om at oversettelsen skal være fullstendig. Og ikke utelate noe, slik Falk gjorde i sin oversettelse fra 1930-årene. Han peker også på to andre grunner til at Falks oversettelse ikke duger i dag: At noen av faguttrykkene ikke er passende oversatt og at språkdrakta er litt for gammeldags.

Dette siste punktet peker på et allment problem ved oversettelser: Vårt eget språk er i stadig utvikling og forandring slik at en oversettelse kan «gå ut på dato». I dette tilfellet: Lesere i 2018 kan

ha problemer med å forstå normal norsk tekst fra 1938. 80 års språkutvikling har gjort det vanskelig å forstå Falks norsk. Dette problemet kommer i tillegg til problemet med at *Kapitalen* var 70 år i 1938 og 150 år i 2018. De mange oversettelsene av [Dantes Guddommelige komedie](#) som er gjort til bokmål og nynorsk i løpet av de siste 50 årene, illustrerer dette oversettelsesproblemet og behovet for nyoversettelser i det samme språket.

Erling Falk beskriver i 1930 prinsippene for sin oversettelse slik:

"Oversettelsen har voldt adskillige vanskeligheter. Fremmedord og tekniske uttrykk er i stor utstrekning erstattet av norske ord. Stilen er til dels tung og innviklet. Den skriver seg fra en annen tid enn vår, den henvender seg til lesere hvis sproglige og litterære forutsetninger var helt andre enn hos de lesere som den norske oversettelsen henvender seg til. Samtidig er fremstillingen særpreget, kraftig og malerisk. Et forsøk er gjort på å oversette den til almindelig, moderne norsk og samtidig så vidt mulig bevare den opprinnelige fremstillingens særpreg" (Karl Marx *Kapitalen* Fram forlag 1930, s. 8)

Mot Dag mente, i likhet med Marx, at det er arbeiderklassen som er den klassen som skal lede an i [revolusjonen](#) som skal styrte det [kapitalistiske systemet](#). Og at Kapitalen er et viktig våpen i denne sammenheng. Derfor var det viktig for Falk at språket i oversettelsen var forståelig for norske arbeidere. Deres markedsføring og distribusjon av Kapitalen rettet seg logisk nok mot arbeidere.

Minken skriver: «Vi ser vår oversettelse av andre bok som en fortsettelse av Oktobers utgivelse av første bok.» (*Kapitalen* Bok II s. 12) Våre prinsipper for oversettelsen av første bok for Oktober var: Oversettelsen skal være vitenskapelig og filosofisk korrekt, og den skal være på godt norsk. Det siste innebar ikke minst å bryte opp den tyske setningsstrukturen til flere setninger. Minken har arbeidet etter liknende prinsipper som han formulerer slik:

"Prinsippet for oversettelsen har vært å gjengi meningen i alle setninger og avsnitt så nøyaktig som mulig, i et så enkelt språk som mulig. Det innebærer at lange og kompliserte setninger mange steder er brutt opp i sine enkelte deler, og ofte også stokket litt om, for å få det til å flyte logisk. Men alle meningsbærende deler skal være tatt vare på, og helheten av hvert avsnitt skal si det samme som originalen" (*Kapitalen* Bok II s. 9 – 10).

Minken har klart å følge programmet sitt. Han har stort sett klart å løse opp den kronglete tyske setningsstrukturen slik at vi har fått et lesbart norsk. Han har også brukt de etablerte norske termene for Marx' økonomiske begreper og vært konsekvent i begrepsbruken. Minken nevner at han har hatt god hjelp av filosofen Oscar Dybedahl som har «lest igjennom hele oversettelsen og kommet med kommentarer og rettelser.» (ibid s. 13). *Kapitalen* er preget av en hegeliansk begrepsbruk fra begynnelse til slutt. Det er nødvendig å ha et filosofisk hode for å sikre en god oversettelse av disse begrepene, og her har Minken/Dybedahl gjort en god jobb.

Oversetteren viser en herlig udogmatisk holdning til Marx når han redegjør for de anmerkningene som han for egen regning ledsager teksten med i form av fotnoter. Han bruker dem:

«til å forklare spesielt vanskelige steder i teksten eller til å si noen sannhetsord når jeg mener Marx roter det til. For det gjør han noen steder. Men så sier jeg også ifra når det, midt i et avsnitt med kjedelige gjentakelser, plutselig kommer dype innsikter.» (*Kapitalen* bok II s. 11)

Marx' samfunnssyn

Kapitalen er først og fremst et økonomiteoretisk verk, men også i stor grad sosiologi og historie. Hele verket er dessuten skrevet innenfor en hegeliansk filosofisk og vitenskapsteoretisk forståelseshorisont som gikk av bruk for over 100 år siden. De siste 50 årene har det vært en renessanse for [Hegels](#) filosofi, noe som har gjort det mulig for våre dagers lesere å forstå Marx' metode bedre enn det som var mulig for Erling Falk.

Marx' plan var å lage en helhetlig beskrivelse og analyse av den kapitalistiske økonomien, som han skulle presentere i tre bøker. Denne tredelinga henger sammen med hans metode: Det er Marx' syn at det kapitalistiske samfunnet som han undersøker utgjør et sammenhengende hele, en totalitet hvor helheten bare kan forståes når en kjenner delene, og delene bare kan forståes når en kjenner helheten. Dette forståelsesproblemet kalles tradisjonelt for [den hermeneutiske sirkel](#) og er virksomt i all formidling av samfunnsmessig kunnskap. Det er ikke all filosofi som anerkjenner dets eksistens siden de ikke vil gå med på at det virkelig forekommer slike totaliteter som antydnet ovenfor. En slik filosofi vil ifølge marxistisk tankegang nødvendigvis ikke kunne fatte virkeligheten adekvat. Det er en av fordelene ved [den dialektiske metoden](#) framfor den analytisk-empiriske/hypotetisk-deduktive, nemlig at den tar hensyn til at samfunnet faktisk i dag (og på Marx' tid) utgjør en totalitet.

At dette siste er tilfelle er ikke på noen måte en evig, overhistorisk sannhet. Samfunnets totalitet er historisk konstituert, og Marx viser i *Kapitalen* hvordan dette har skjedd.

Å påvise de enkelte delenes sammenheng med helheten og de andre delene vil si å gå fra det abstrakte til det konkrete. Her viser Marx' hegelianske begrepsbruk seg. At noe er abstrakt betyr i denne sammenheng at det sees isolert, som noe enkeltstående, mens det som er konkret sees i sammenheng med andre ting, som noe "sammenvokst". Når noe sees i sin umiddelbarhet er det abstrakt, når dets formidletet blir blottlagt, blir det konkret.

Det konkrete er konkret fordi det er en sammenfatning av mange bestemmelser, altså en enhet av det mangfoldige. I tenkningen fremstår det derfor som en prosess av sammenfatning, som resultat, ikke som utgangspunkt, til tross for at det er det virkelige utgangspunkt og derfor også utgangspunkt for anskuelsen og forestillingen. (Karl Marx "Grunnriss til Kritikken av Sosialøkonomien", *Verker i utvalg 2*, s. 162)

MER OM MARX: [Ikke et minutt å miste!](#) • [Marxisme og kapitalkritikk](#)

Marx' prosjekt

I første bok analyserer han kapitalens produksjonsprosess, i andre bok kapitalens sirkulasjonsprosess og i tredje bok den kapitalistiske produksjons samlede prosess.

Han tar i første bok utgangspunkt i noe abstrakt; varen: «I de samfunnene der den kapitalistiske produksjonsmåten rå, framtrer rikdommen som en «uhyre varesamling», med den enkelte varen som dens elementærform. Undersøkelsen begynner derfor med analysen av varen.» (*Kapitalen* Bok 1 s. 43)

Varen er her abstrakt fordi den sees isolert. Den brukes som utgangspunkt for å nøste opp totaliteten i den kapitalistiske produksjonsprosessen. Varen er et skinn som er uttrykk for et vesen som det gjelder å erkjenne. Marx tenker og skriver innenfor en hegelsk forståelse av virkeligheten: Det er et skille mellom Wesen og Erscheinung, mellom vesen og skinn/framtreden/fenomen. Vesenet framtrer/viser seg og kan bare erkjennes via dets framtrede. Målet for enhver vitenskap er å erkjenne noes vesen. Dette skillet er parallelt til skillet mellom innhold og form. Et vesen kan framtre på ulike måter, det kan ha flere former, men det er det samme vesenet som viser seg i ulike former.

I Bok 2 og 3 ville Marx utvide analysefeltet slik at de tre bøkene samlet grep den kapitalistiske produksjonen som helhet – i dens totalitet. Og at de dermed også hadde grepet dens vesen. Bok 2 og 3 er gjort ferdig av Engels ut fra Marx' etterlatte manuskripter. Er det noe poeng i å lese Bok 2 og 3 av *Kapitalen* i våre dager? Har de mer enn historisk interesse?

Bok 1 er et helstøpt og gjennomarbeidet verk, en vitenskapelig bragd og litterært mesterverk. Den viser hva som er den grunnleggende dynamikk i en kapitalistisk økonomi, også i dag, etter at vi har fått en stat som forsøker å styre økonomien og omfordele en del av rikdommen som blir skapt. Marx har også et historisk perspektiv og en moralsk nerve i sin politiske økonomi. Alle som arbeider vitenskapelig med samfunnsmessige forhold i dag, bør ha lest *Kapitalen* Bok 1!

Bok 2 og 3 er tyngre lesing. Det var vitenskapelig nybrottsarbeid av Marx da han i Bok 2 analyserte vareproduksjonen i sammenheng med varesirkulasjonen og konstruerte sine reproduksjonsskjemaer. I dagens økonomiske vitenskap har man matematiske modeller som brukes til å analysere hvordan elementene i økonomien påvirker hverandre gjensidig. Dette er sentrale planleggingsredskaper for økonomisk politikk for ethvert finansdepartement i dag.

Når alle som har oversatt *Kapitalen* til norsk har hatt som målsetting at den skal være på godt og leselig norsk, så ligger det en tanke bak at de som ønsker å bekjempe kapitalismen skal kunne bruke den som et vitenskapelig våpen til å forstå kapitalismen, for så å kvitte seg med den. Både Mot Dag og AKP(m-l) hadde opplegg for å spre oversettelsene til politiske aktivister og til politisk interesserte arbeidere. Mot Dag samarbeidet med *Arbeidermagasinet* og ml-bevegelsen *overbeviste* medlemmer og sympatisører om at de trengte *Kapitalen* i det politiske arbeidet.

Et hovedpoeng i *Kapitalen* er å vise hvordan den enkelte kapitalist og en kapitalistisk økonomi som helhet er underlagt en [akkumulasjonstvang](#). De må øke kapitalen for å overleve, noe som fører til en umettelig rovdrift på natur og mennesker. Bok 2 analyserer denne mekanismen nærmere.

Økonomer som arbeider med samme tema som Bok 2 inneholder, bør gjerne bruke litt energi på å lese i den. Hvis du er marxolog vil du ha glede av den. Hvis du allerede er fortrolig med og sympatisk til Marx' analyser i Bok 1, og arbeider politisk med å avskaffe eller bare temme kapitalismen, vil du kunne finne ytterlige ammunisjon her i Bok 2. Men ikke gå løs på teksten uten å ha Minkens hjelpebok for hånda! ¹

Minken varslar at han nå ønsker å gå i gang med å oversette Bok 3 av *Kapitalen*. Jeg ønsker ham lykke til og håper han klarer det!

Litteraturliste

Trygve Bull: *Mot Dag og Erling Falk*, Cappelen Damm 1987

Ståle Holgersen: *Kapitalen i Norge*, Gnist nr 3 2018

Karl Marx «Grunnriss til Kritikk av Sosialøkonomien» i *Verker i utvalg 2*, Pax forlag 1970

Karl Marx: *Kapitalen* Bok 1 oversatt av Erling Falk. Fram forlag Oslo 1930

Karl Marx: *Kapitalen* Bok 2 oversatt av Harald Minken, Forlaget Rødt! Larvik 2017

Karl Marx: *Kapitalen* Kritikk av den politiske økonomien Bok 1. Oversatt av Erling Kielland, Stein Rafoss og Tom Rønnow. Forlaget Oktober 1983

Harald Minken: *Hjelp til å forstå Kapitalen* Bok 2, Forlaget Rødt, Larvik 2017, 82 sider

Noter

¹ I forbindelse med utgivelsen av Bok 2 har Minken skrevet «Hjelp til å forstå *Kapitalen* Bok 2» som er på 82 sider. Han gir et sammendrag av innholdet i de enkelte kapitlene og har en fremstilling av de såkalte reproduksjonsskjemaene som Marx utvikler i Bok 2. Han forklarer og kommenterer disse og forteller hvilken rolle reproduksjonsskjemaene har spilt for marxistiske økonomer siden. Denne boka er virkelig en god hjelp til å forstå Bok 2 og anbefales som en inngang til alle som vil gi seg i kast med denne.